

Michel Foucault
Diskurs, autor, genealogie
svoboda, Praha 1994

Co je to autor?*

Pan Michel Foucault, profesor Experimentálního univerzitního střediska ve Vincennes, navrhl, že přednese na zasedání Francouzské filozofické společnosti v sobotu dne 22. února 1969 přednášku na následující okruh témat:

„Záleží na tom, kdo mluví?“ V negativní odpovědi na tuto otázku, prozrazující, jak je to lhostejné, kdo mluví, se utvrzuje možná ten nezákladnější etický princip soudobého psaní. Téma ústupu autora se stalo pro kritiku každodenní záležitosti. Není však podstatné, konstatujeme-li ještě jednou, že autor zmizel, ale je třeba označit jako prázdné místo - lhostejné i naléhavé - ony prostory, v nichž dochází k výkonu jeho funkce.

1) Iméno autora: Není možné zacházet s ním jako s určitým popisem; současně je však nemožné nakládat s ním jako s obyčejným osobním jménem.

2) Vztah přivlastnění: Autor není, přesně vzato, ani vlastníkem svých textů, ani za ně nese odpovědnost; není jejich producentem ani objevitelem. Jaká je povaha onoho „speech act“ (řečového aktu), jenž umožňuje říci, že se zde nachází dílo?

3) Vztah přiřčení: Autor je nepochybně tím, komu lze přiřčit to, co bylo řečeno nebo napsáno. Avšak přiřčení i tehdy, když jde o známého autora, představuje výsledek složitých kritických a málokdy ospravedlněných operací. Výsledný opus provázají nejistoty.

* Text následující přednášky Michela Foucaulta *Co je to autor?* byl převzat z Bulletinu Francouzské filozofické společnosti (Bulletin de la Société française de Philosophie), ročník 63, č. 3, červenec - září 1969, sv. LXIV, s. 73-104. Pozn. překl.

4) *Postavení autora: Postavení autora v knize (užívání vsuvek; funkce předmluv; napodobování písaře, recitátora, důvěrníka, pamětníka). Postavení autora v různých typech diskursu (například filosofickém). Postavení autora v diskursivním poli (Co je to zakladatel nějakého oboru? Co může znamenat „návrat k...“ jako rozhodující moment transformace nějakého diskursivního pole?).*

Jean Wahl¹. *Máme radost, že je dnes mezi námi Michel Foucault. Očekávali jsme trochu netrpělivě jeho příchod, byli jsme trochu zneklidnění jeho zpožděním, ale je tu. Nepředstavuji vám ho, je to „pravý“ Michel Foucault, autor Slova a věci a disertace o šílenství². Předám mu ihned slovo.*

Michel Foucault. Domnívám se - aniž bych si tím byl ostatně příliš jist - že tradice žádá, aby se této Filosofické společnosti přednášel výsledek již ukončených prací, aby byly nabídnuty vašemu zkoumání a vaší kritice. Naneštěstí to, s čím k vám dnes přicházím, je příliš nepatrné, jak se domnívám, než aby si to zasloužovalo vaší pozornosti: chtěl bych vám předložit projekt, pokus o analýzu, jejíž hrubé obrysy zatím jen stěží zahlédám. Když jsem se však snažil je pro vás zaznamenat s tím, že vás požádám o jejich posouzení a o jejich opravení, zdálo se mi, že se snažím jako „dobrý neurotik“ o dvojitý zisk: nejprve o předložení výsledků práce, která ještě neexistuje, přisnosti vašich námitek a potom o to, aby tato práce v okamžiku svého zrodu těžila nejen z vašeho patronátu, nýbrž i z vašich připomínek.

A chtěl bych se na vás obrátit s další prosbou, totiž abyste mi nezazlívali, jestliže pocítuji ještě, a zejména zde, poté, když jsem vás před chvílí poslouchal, jak mi kladete otázky, nepřítomnost jednoho hlasu, který byl pro mne až doposud nezbytný: jistě pochopíte, že ještě před chvílí jsem se neochvějně snažil zaslechnout hlas svého prvního učitele.³ O svém původním pracovním projektu jsem konečně mluvil nejprve s ním: určitě bych velmi potřeboval, aby byl přítomen jeho prvnímu náčrtu a aby mi ještě jednou pomohl v mých nejistotách. Protože však koneckonců právě nepřítomnost představuje první místo, v němž se nachází diskurs, přijměte prosím, aby to byl on, k němuž se dnes večer zejména obracím.

Téma Co je to autor? - je samozřejmě nutné před vámi zdůvodnit. Jestliže jsem se rozhodl, že pojednám o této, možná poněkud podivné otázce, pak je to především proto, že chci podrobit jisté kritice to, co jsem kdysi napsal. A že se chci vrátit k určitému počtu neopatrností, kterých jsem se dopustil. Ve *Slovech a věcech* jsem se pokoušel analyzovat slovní masu, jakési diskursivní shluky, které nebyly děleny podle obvyklých jednotek knihy, díla a autora. Mluvil jsem obecně o „přírodopisu“ nebo o „analýze bohatství“ nebo o „politické ekonomii“, avšak nikoli o jednotlivých dílech či spisovatelích. Přesto jsem však v celém textu naivně, to znamená divoce, používal jména autorů. Mluvil jsem o Buffonovi, Cuvierovi, Ricardovi⁴ atd. a ponechal jsem tato jména působit se značně zarážející dvojnácností. A to dokonce tak, že bylo možno oprávněně vznést dva druhy námitek, a také se tak stalo. Na jedné straně mi říkali: nepopisujete Buffona ani celek jeho díla tak, jak se patří, a to, co pravíte o Marxovi, je směšně nedostatečné, pokud se Marxova myšlení týče. Tyto námítky byly zjevně oprávněné, ale já se nedomnívám, že byly přesné, pokud jde o to, co dělám: problémem pro mne nebylo popsat Buffona nebo Marxe, ani restituovat, co řekli nebo chtěli říci, snažil jsem se pouze nalézt pravidla, podle nichž vytvořili určitý počet pojmů či teoretických celků, které lze nalézt v jejich textech. Setkal jsem se rovněž s další námitkou: utváříte, bylo mi řečeno, nestvůrné rodiny, dáváte k sobě jména, jež jsou tak jednoznačně protichůdná, jako jména Buffona a Linného, kladete Cuviera vedle Darwina⁵, a to docela proti nejzřejmější hře příbuzenství a přirozených podobností. I zde bych řekl, že se mi nezdá být tato námitka vhodná, protože jsem se nikdy nesnažil vykreslit genealogický obraz duchovních individualit, nikdy jsem nechtěl vytvořit intelektuální daguerrotypii vědce nebo přírodovědce 17. a 18. století: nechtěl jsem utvářet žádnou rodinu, ani svatou, ani zkaženou, chtěl jsem jednoduše vyhledat - což bylo mnohem skromnější - podmínky působení specifických diskursivních praktik.

Proč tedy, namítnete mi, jste užíval ve *Slovech a věcech* autorská jména? Buď jste neměl použít žádná, anebo jste měl přesně definovat způsob, jakým jste je používal. Tato námitka je, domnívám se, naprosto oprávněná. Pokusil jsem se zjistit její implikace a důsledky v jednom

textu, který brzo vyjde: pokouším se tam dát statut velkým diskursivním jednotkám, jako jsou ty, kterým říkáme Přírodopis nebo Politická ekonomie; položil jsem si otázku, jakými metodami, jakými nástroji je můžeme zjišťovat, členit, analyzovat a popisovat. Hle, první ukázka práce započaté před několika lety a nyní dokončené.

Objevuje se však jiná otázka, totiž otázka autora - a tou bych se zde chtěl nyní zabývat. Představa autora tvoří silný prvek individualizace v dějinách myšlení, znalostí, literatur i v dějinách filosofie a věd. Myslím, že dokonce ještě dnes při psaní dějin nějakého pojmu nebo literárního druhu či typu filosofie se takové celky považují za relativně slabě členěné, druhotné a odvozené v poměru k prvotnímu, solidnímu a základnímu celku, jaký představuje celek autora a díla.

Ponechám stranou, alespoň pokud jde o dnešní výklad, historicko-sociologickou analýzu osobnosti autora. Jak se autor individualizoval v takové kultuře, jaká je naše, jaký statut mu byl poskytnut od okamžiku, kdy se například započaly výzkumy autentičnosti a připisování, do jakého systému hodnocení byl autor pojat, v jakém okamžiku došlo k tomu, že se začal vykládat život nikoli již hrdinů, ale autorů, jak se ustavila ona základní kategorie kritiky „člověk - dílo“ - to vše by určitě zasluhovalo analýzu. Nyní bych však chtěl uvažovat jediné vztah textu k autorovi, způsob, jakým text mluví k oné postavě, která je mu vnější a která mu předchází, přinejmenším na prvý pohled.

Téma, z něhož bych rád vyšel, si vypůjčuji z jedné Beckettovy formulace: „Co záleží na tom, kdo mluví, že někdo něco řekl; nezáleží na tom, kdo mluví.“ Domnívám se, že v této lhostejnosti je třeba rozpoznat jeden ze základních etických principů dnešního psaní. Pravím „etických“, protože tato lhostejnost není ani tolik rysem charakterizujícím způsob, jímž se mluví a jímž se píše; je spíše druhem imanentního pravidla, stále znovu používaného, nikdy zcela uplatněného, je to princip, který nepoznamenává psaní jako výsledek, ale ovládá je jako praxi. Toto pravidlo je příliš známo, než aby bylo zapotřebí je dlouho analyzovat; nechť zde postačí, abychom je specifikovali dvěma z jeho velkých témat. Především lze říci, že psaní se dnes osvobodilo od tématu vyjádření: vztahuje se jen k sobě samému, a přece neuvázlo ve formě zvnitřněnosti; identifikuje sebe samo se svou vlastní rozvinutou zvnějšněností. Tím chci říci, že je hrou znaků, uspořádanou méně podle

svého označeného obsahu než podle své povahy označujícího; chci však také říci, že tato pravidelnost psaní je vždycky zakoušena ze strany svých mezí: psaní se vždy právě snaží překročit a zvrátit tuto pravidelnost, kterou přijímá a s níž hraje; psaní se rozvíjí jako hra, jež neměnně překračuje svá pravidla a vychází takto vně. V psaní nejde o projev nebo o zdůraznění gesta psaní, nejde jakoby o nabodnutí nějakého námětu na špendlík jazyka; je to otázka otevření jistého prostoru, v němž písící subjekt neustále mizí.

Druhé téma je ještě známější, je to příbuznost psaní se smrtí. Tato vazba převrací tisícileté téma: Řekové určovali vyprávění nebo eposeje k tomu, aby zvěčňovaly nesmrtelnost hrdiny, a jestliže hrdina přijímal brzkou smrt, pak tomu bylo proto, aby se jeho život, posvěcený smrtí a jí učiněný velkolepým, stal nesmrtelným; vyprávění vykupovalo tuto podstoupenou smrt. Rovněž motivem arabského vyprávění - myslím na *Tisíc a jednu noc* - byly téma a záminka neumírání: až do časného rána se tu mluví, vypráví proto, aby se oddálila smrt, aby byla odložena lhůta, jež měla zavřít ústa vypravěče. Šeherezádino vyprávění je urputný protiklad vraždy, je to každodenní snaha o dosažení toho, aby se smrt držela vně kruhu existence. Naše kultura provedla metamorfózu tohoto tématu vyprávění nebo psaní, určených k zadržení smrti; psaní je nyní svázáno s obětí, dokonce s obětí života; s dobrovolným ustoupením do pozadí, jež ani není zastoupeno v knihách, protože je dovršeno v samotné existenci spisovatele. Dílo, jehož úkolem bylo přivodit nesmrtelnost, obdrželo nyní právo zabíjet svého autora, stát se jeho vrahem. Podívejte se na Flauberta, Prousta, Kafku. Ale je zde ještě něco jiného: ten vztah psaní a smrti se také projevuje tím, že ustupuje do pozadí individuální charakter písícího subjektu; písící subjekt všemi překážkami, které klade mezi sebe a to, o čem píše, mate všechny znaky své zvláštní individuality; znakem spisovatele je jen jedinečnost jeho nepřítomnosti: ve hře psaní musí dodržovat roli smrti. Tohle vše je známé a je tomu již drahně dlouho, co si kritika a filosofie toto zmizení či tuto smrt autora uvědomily.

Nicméně si nejsem jist, zda byly pečlivě vyvozeny všechny důsledky, jež vyžaduje toto konstatování, ani zda byla tato událost dostatečně zhodnocena. Přesněji řečeno, zdá se mi, že určitý počet pojmů, jež jsou dnes určeny k tomu, aby nahradily privilegium autora, ve sku-

tečnosti tuto událost blokují a vyhýbají se tomu, co by mělo být odhaleno. Zmíním se pouze o dvou z oněch pojmů, jež jsou, domnívám se, dnes neobyčejně důležité.

Nejprve k pojmu díla. Opravdu se tvrdí (a také to je známá teze), že vlastním úkolem kritiky není odhalovat vztahy díla k autorovi, ani vůle rekonstituovat prostřednictvím textů nějakou myšlenku nebo zkušenost: kritika by měla spíše analyzovat dílo v jeho struktuře, v jeho architektuře, v jeho vnitřní formě a ve hře jeho vnitřních vztahů. Nuže, zde je zapotřebí klást si otázku: „Co to je dílo?“ Co je to ta podivná jednotka, kterou označujeme pojmenováním dílo? Z jakých prvků je složena? Dílo je přece to, co napsal ten, kdo je autorem. Vidíme, jak se objevují nesnáze. Kdyby autorem nebyl jedinec, mohli bychom přesto tvrdit, že to, co napsal nebo řekl, co zanechal ve svých papírech, co bylo možno zaznamenat z jeho výroků, že to můžeme nazývat „dílem“? Kdyby Sade nebyl autorem, co by pak byly jeho „papíry“? Ty role papíru, na nichž během dnů strávených ve vězení donekonečna odvíjel svoje fantazmata?

Nicméně předpokládejme, že máme co činit s autorem: zdalipak vše, co napsal nebo řekl, vše, co zanechal, je součástí jeho díla? Je to problém teoretický a současně i technický. Dáme-li se například do vydávání Nietzscheho díla, kde je třeba se zastavit? Jistě, je nutné vydat vše, avšak co znamená to „vše“? Pochopitelně vše, co Nietzsche vydal sám. Náčrty jeho děl? Ovšem. Projekty aforismů? Ano. Také škrty, poznámky na okraji sešitů? Ano. Ale co když najdeme uvnitř nějakého sešitu plného aforismů nějaký odkaz, záznam schůzky nebo nějaké adresy, účet z prádelny? Je to dílo, nebo ne? Ale proč ne? A tak donekonečna. Jak můžeme určit nějaké dílo z milionů stop, jež někdo zanechal po své smrti? Teorie díla neexistuje a ti, kdo začínají díla jednoduše vydávat, takovou teorii postrádají a jejich empirická práce je tím rychle paralyzována. A mohli bychom pokračovat: lze snad říci, že *Tisíc a jedna noc* je dílo? A co *Stromateis* Klemense Alexandrijského nebo *Životy* od Diogena Laertského? Vidíme, jaká žehť otázek vyvstává ohledně pojmu díla. Takže nestačí tvrdit: pomiňme spisovatele, pomiňme autora a dejme se do studia samotného díla. Slovo „dílo“ a celek, který označuje, jsou pravděpodobně stejně problematické, jako je problematická individualita autora.

Domnívám se, že další pojem blokuje zjištění o zmizení autora a zadržuje jaksi myšlení na okraji tohoto ústupu do pozadí, čímž ještě subtilněji udržuje existenci autora. Je to pojem psaní. Přísně vzato by měl nejen dovolit, abychom se obešli beze zmínky o autorovi, ale měl by také poskytnout statut jeho nové absenci. Statut, který pojem psaní v současnosti má, naopak nemluví ani o gestu psaní, ani o znamení (symptomu nebo znaku) toho, co by někdo chtěl říci: s pozoruhodnou hlubokomyslností dochází k pokusům promýšlet obecné postavení každého textu, stav prostoru, v němž dochází k jeho rozptylu, a času, v němž se rozvíjí.

Kladu si otázku, zda tento pojem, někdy redukován na běžný úzus, nepřenáší v jisté transcendentální anonymitě empirické znaky autora. Stává se, že se spokojujeme zahlazením příliš viditelných známek autorovy empiričnosti tím, že necháme hrát paralelně proti sobě dva způsoby, jak ji charakterizovat: kritický způsob a náboženský způsob. Nepředstavuje snad propůjčování písmu jakéhosi původního statutu cosi jako způsob, jak přeložit do transcendentálních pojmů na jedné straně teologické utvrzení jeho posvátného charakteru a na druhé straně kritické utvrzení jeho tvůrčího charakteru? Připustíme-li, že písmo je jaksi totožné s dějinami, že je umožnilo, navzdory tomu, že je podrobováno zkoušce zapomenutí a potlačení, nerovná se to představování v transcendentálních pojmech jak náboženského principu skrytého smyslu (včetně nutnosti i jej interpretovat), tak kritického principu implicitních významů, tichých určení, temných obsahů (s nutností komentování)? A konečně, chápat psaní jako nepřítomnost, což se to nerovná zcela prostě tomu, že se v transcendentálních pojmech opakuje náboženský princip současně nezměnitelný a nikdy nenaplněný tradice a estetický princip přežití díla, jeho udržení se po smrti autora a jeho enigmatického přesahu ve vztahu k autorovi?

Myslím tedy, že takové užívání pojmu psaní hrozí tím, že podrží privilegia autora pod ochranou *a priori*: tento pojem dává přežít v šedém světle neutralizace hře představ, které vytvořily určitý obraz autora. Zmizení autora, událost, jež od Mallarmého stále trvá, je takto podrobeno transcendentálnímu uzavření. Nedochází snad v současnosti k důležitému dělení na ty, kteří se domnívají, že ještě mohou chápat dnešní

zlomy v historicko-transcendentální tradici 19. století, a na ty, kteří se snaží trvale se od ní osvobodit?

Pochopitelně ovšem nestačí opakovat jako prázdné tvrzení, že autor zmizel. Stejně tak nestačí donekonečna opakovat, že Bůh a člověk jsou mrtvi společnou smrtí. Tím, co by bylo zapotřebí učinit, je určit prostor, který byl uvolněn zmizením autora, sledovat, jak jsou rozloženy mezery a trhliny a jaké náhrady, jaké volné funkce toto zmizení umožní uvidět.

Chtěl bych se nejprve několika slovy zmínit o problémech, jež s sebou nese užívání jména autora. Co to je, jméno autora? A jak funguje? Jsem dalek toho, abych vám poskytl řešení, chci jen poukázat na některé nesnáze, které působí.

Autorovo jméno je vlastním jménem: vyvolává stejné problémy jako on. (Odkazují zde mimo jiné analýzy na analýzy Searlovy⁷.) Není pochopitelně možné chápat vlastní jméno jako čistý a jednoduchý odkaz. Vlastní jméno (a jméno autora rovněž) má ještě jiné funkce než oznamující. Je něčím víc, než nějaké označení, nějaké gesto, prst vztážený na někoho: je do jisté míry ekvivalentem popisu. Řekne-li se „Aristotelés“, používá se slova, jež je ekvivalentem jednoho určitého popisu nebo série určitých popisů, jako: „autor *Analytik*“, „zakladatel ontologie“ atd. Ale to nestačí: vlastní jméno nemá jednoduše jen jeden význam: když se přijde na to, že Rimbaud nenapsal *La Chasse spirituelle*, nelze předstírat, že toto vlastní jméno nebo toto jméno autora tím změnilo svůj smysl. Vlastní jméno a jméno autora se nacházejí mezi těmito dvěma póly popisu a označení: určitě mají jistou vazbu s tím, co pojmenovávají, ale nikoli zcela podle způsobu označování, ani podle způsobu deskripce: jde o specifickou vazbu, Nicméně - a právě zde se objevují zvláštní nesnáze jména autora - vazba vlastního jména s pojmenovaným jedincem a vazba jména autora s tím, co pojmenovává, nejsou izomorfní a nepůsobí stejným způsobem. Zmíním některé z těchto rozdílů.

Zpozorují-li například, že Pierre Dupont nemá modré oči, nebo že se nenarodil v Paříži, nebo že není lékařem atd., stále platí, že se to jméno, Pierre Dupont, bude i dále vztahovat k téže osobě: vztah označení nebude kvůli tomu pozměněn. Naopak problémy, jež působí jméno autora, jsou mnohem složitější: jestliže objevím, že se Shakespeare

nenarodil v domě, který dnes navštěvujeme, jde o změnu, která pochopitelně nepozmění působení autorova jména: jestliže by se však prokázalo, že Shakespeare nenapsal *Sonety*, které považujeme za jeho dílo, pak by šlo o změnu jiného rázu, jež by působení autorova jména neponechala beze změny. A kdyby se prokázalo, že Shakespeare napsal Baconovo *Organon* jednoduše proto, že též autor napsal díla Baconova i Shakespeareova, pak by šlo o třetí typ změny, která působení autorova jména zcela modifikuje. Jméno autora tedy není přísně vzato vlastním jménem, jako jsou jimi jména jiná.

Na paradoxní zvláštnost autorova jména upozorňuje mnoho jiných faktů. Není vůbec totéž, řekneme-li, že Pierre Dupont neexistuje, a řekneme-li, že Homér nebo Hermés Trismegistos neexistovali; v jednom případě chceme říci, že nikdo nenese jméno Pierra Duponta, v druhém případě, že jedno jediné jméno se přikládalo více osobám nebo že skutečný autor nenese žádný z rysů, jež jsou tradičně připisovány osobnosti Homéra nebo Herma. Není to vůbec totéž, řekneme-li, že Pierre Dupont není pravým jménem pana X., nýbrž že je to Jacques Durand, a řekneme-li, že se Stendhal jmenoval Henri Beyle. Mohli bychom se také tázat na smysl a působení propozice jako „Bourbaki je ten a ten atd.“⁸ a „Victor Eremita, Climacus, Anticlimacus, Frater Taciturnus, Constantin Constantius je Kierkegaard“⁹.

Tyto rozdíly závisejí možná na následujícím faktu: jméno autora není jednoduše prvkem nějakého diskursu (který může být podmětem nebo přísudkem, který může být nahrazen zájmenem atd.); vykonává ve vztahu k diskursům určitou roli: zajišťuje nějakou klasifikační funkci: takové jméno umožňuje přeskupování určitého počtu textů, jejich delimitování, vylučování některých z nich, jejich kladení do protikladu vůči jiným textům. Navíc uvádí do vztahu texty mezi sebou: Hermés Trismegistos neexistoval, Hippokrates také ne - ve smyslu, v jakém bychom mohli říci, že Balzac existuje - ale to, že více textů mohlo být dáno pod jedno jméno, naznačuje, že byl mezi nimi stanoven vztah homogenosti, nebo filiace, nebo ověření jedněch druhými, nebo vzájemného vysvětlení, nebo společného využití. Konečně jméno autora působí jako charakteristika určitého způsobu bytí diskursu: skutečnost, že určitý diskurs má jméno autora, skutečnost, že je možno říci „toto bylo napsáno tím a tím“ nebo „ten a ten je toho autorem“, naznačuje,

že onen diskurs není každodenní, lhostejnou mluvou, jež mizí, plane a odchází, jež je bezprostředně spotřebitelná, nýbrž že jde o řeč, jež má být přijímána určitým způsobem a již se má dostat v dané kultuře určitého statutu.

Dospěli bychom tak konečně k myšlence, že jméno autora nevychází jako vlastní jméno z nitra nějakého diskursu ke skutečnému a vnějšmu individuu, jež ho produkuje, ale že jaksi běží na hranici textů, že je vykrojuje, že sleduje jejich kostry, že projevuje jejich zůsob bytí nebo že je přinejmenším charakterizuje. Projevuje událost určitého celku diskursu a odkazuje k statutu tohoto diskursu uvnitř nějaké společnosti a nějaké kultury. Jméno autora není uvedeno v matrice lidí, ani není uvedeno ve fikci díla, nachází se ve zlomu, který uvádí určitou množinu diskursů a její způsob zvláštního bytí. Mohli bychom tedy říci, že v civilizaci, jako je naše, se nachází určitý počet diskursů, které jsou nadány funkcí autora, zatímco jiné ji nemají. Soukromý dopis je jistě podepsán, nemá však autora, smlouva má jistě ručitele, ale rovněž nemá autora. Anonymní text, který čteme na ulici na zdi, bude mít pisatele, nikoli autora. Funkce autora tedy představuje charakteristický způsob existence, oběhu a působení určitých diskursů v nitru nějaké společnosti.

Nyní by bylo zapotřebí analyzovat tuto funkci autora. Jak je v naší kultuře charakterizován diskurs, který je nositelem funkce autora? V čem je protikladný jiným diskursům? Domnívám se, že můžeme rozpoznat, budeme-li uvažovat i jen autora jedné knihy nebo jednoho textu, u takového diskursu čtyři rozličné rysy.

Diskursy jsou v první řadě předmětem přivlastnění: forma vlastnictví, jež se na ně vztahuje, je dosti zvláštního typu a je tomu již jistá řada let, co byla kodifikována. Je zapotřebí poznamenat, že toto vlastnictví bylo historicky druhotné ve vztahu k tomu, co bychom mohli nazvat penálním přivlastněním. Texty, knihy, diskursy započaly mít skutečné autory (jiné autory, než mytické osobnosti, jiné, než byly velké posvátné a posvěcující postavy) v té míře, v jaké mohl být autor potrestán, to jest v míře, v jaké mohly být diskursy transgresivními. Diskurs v naší kultuře (a nepochybně v mnoha jiných) nebyl původně nějakým produktem, věcí, statkem: byl to v podstatě akt - akt, který byl postaven do bipolárního pole posvátného a profánního, dovoleného

a nedovoleného, náboženského a rouhavého. Historicky, dříve než se stal zbožím zapojeným do okruhu vlastnictví, představoval gesto, jež bylo obtíženo riziky. A když byl ustanoven pro texty režim vlastnictví, když byla vyhlášena přísná pravidla pro autorská práva, pro vztah mezi autory a vydavateli, pravidla reprodukce atd., to je ke konci 18. a na začátku 19. století, právě v tomto okamžiku nabyla možnost přestupku, jež náleží k aktu psaní, rysu imperativu, jež je vlastní literatuře. Jako kdyby autor od okamžiku, kdy byl zařazen do systému vlastnictví, jež je příznačný pro naši společnost, vyrovnával statut, jehož se mu takto dostalo. Úm, že znovu objevil staré dvoupólové pole diskursu systematickou praxí transgrese, obnovou nebezpečí psaní, jemuž byly na druhé straně zajištěny výhody vlastnictví.

Na druhé straně není provozována funkce autora univerzálně a trvale ve všech diskurzech. V naší civilizaci si tytéž texty ne vždy vyžadovaly jisté určení. Byla doba, kdy ty texty, jež bychom dnes nazvali „literárními“ (vyprávění, pohádky, epeje, tragédie, komedie), byly přijímány, dávány do oběhu, zhodnocovány, aniž by si kdo položil otázku po jejich autorovi: jejich anonymnost byla bez potíží, jejich stáří, skutečné nebo předpokládané, představovalo pro ně dostatečnou záruku. A naopak texty, které bychom nyní nazvali vědeckými a jež se týkaly kosmologie a nebe, medicíny a nemocí, přírodních věd nebo zeměpisu, přijímal středověk a měly pro něj hodnotu pravdy jen za podmínky, že byly označeny jménem svého autora. „Hippokrates řekl“, „Plinius vypráví“, to nebyly přesně vzato formulace představující autoritativní argument: byly to známky, jimiž byly označovány diskursy určené k tomu, aby byly přijímány jako diskursy osvědčené. V 17. nebo v 18. století došlo ke zvratu: vědecké diskursy začaly být přijímány pro sebe samy, v anonymitě nějaké stanovené pravdy nebo pravdy, jež mohla být vždy znovu prokázána: je to jejich náležitost k nějakému systematickému celku, která jim poskytuje záruku, a nikoli odkaz k jedinci, který je vyprodukoval. Funkce autora se vytrácí, jméno objevitele slouží nanejvýš k pokřtění nějakého teorému, nějaké věty, nějakého pozoruhodného účinku, tělesa, soustavy prvků, patologického syndromu. Naopak „literární“ diskursy mohou být napříště přijímány jen tehdy, jsou-li opatřeny funkcí autora: o každém poetickém nebo fiktivním textu se chce vědět, odkud přichází, kdo ho napsal, kdy,

za jakých okolností nebo na základě jakého projektu. Smysl, který mu je připisován, statut nebo hodnota, které jsou mu přiznávány, to vše záleží na způsobu, jakým jsou zodpovězeny zmíněné otázky. A jestliže k nám dospěje v anonymitě, díky náhodě nebo díky výslovné vůli svého autora, nastupuje okamžitě hra hledání autora. Literární anonymita je pro nás nesnesitelná; připouštíme ji jen jako záhadu. Funkce autora za našich dnů hraje pro literární díla naplno. (Samozřejmě, bylo třeba toto všechno zjemnit: literární kritika začala od jisté doby pojednávat o dílech podle jejich druhu a jejich typu, podle prvků, jež se v nich opakovaně objevují, podle jejich osobitých variací kolem nějakého invariantu, který nepředstavuje již individuálního tvůrce. A obdobně, jestliže odkaz na autora představuje v matematice stěží víc než pojmenování teorémů nebo souboru vět, pak v biologii a v medicíně označení autora a data jeho díla hraje dosti odlišnou roli: není to jednoduše způsob, jak označit zdroj, nýbrž jak poskytnout určité znamení „důvěryhodnosti“ ve vztahu k technikám a experimentálním objektům, používaným v dané době v dané laboratoři.)

Nyní k třetímu rysu této funkce autora. Nevytváří se spontánně, jako je tomu s přičtením nějakého diskursu určitému jedinci. Vyplývá z komplexní operace, jež konstruuje jakési rozumové bytí, které se nazývá autorem. Nepochybně existuje snaha dát tomuto rozumovému bytí jakýsi realistický statut: měla by to být v jedinci jakási „hluboká“ instance, jakási „tvůrčí“ mohutnost, jakýsi „projekt“, původní zdroj psaní. Ve skutečnosti však to, co je v jedinci určeno za autora (nebo to, co z nějakého jedince činí autora), je jen projekce ve stále více nebo méně psychologizujících pojmech postupu, kterému jsou podrobovány texty, přiblížení, která jsou prováděna, rysy, jež jsou určovány jako výrazné, continuity, jež jsou připouštěny, nebo vylučování, jež jsou praktikována. Všechny tyto operace se obměňují podle doby a podle typů diskursů. „Filosofický autor“ se nevytváří tak jako „básník“; a autor románového díla nevzniká v 18. století stejně jako dnes. Přesto však je možné v běhu času nalézt v pravidlech, jimiž se řídí vytváření autora, určitý invariant.

Zdá se mi například, že způsob, jakým literární kritika po dlouhou dobu určovala autora - nebo spíše vytvářela formu autora, vycházejíc z existujících textů a diskursů - je téměř přímo odvozen ze způsobu,

jímž křesťanská tradice určovala za autentické (nebo naopak zavrhovala) texty, jež měla k dispozici. Jinými slovy, moderní kritika k tomu, aby v díle „nalezla“ autora, užívá schémat, jež se velmi blíží křesťanské exegezi, která chtěla prokázat hodnotu nějakého textu svatostí autora. Svatý Jeroným v *De viris illustribus* vysvětluje, že homonymie nestačí k oprávněnému rozpoznání totožnosti autorů více děl: různí jedinci mohli mít stejné jméno nebo mohl někdo zneužít rodného jména někoho jiného. Jméno jako individuální značka nestačí, pokud jde o textovou tradici. Jak tedy lze přiřknout vícero diskursů jednomu a témuž autorovi? Jak rozehrát funkci autora, abychom poznali, máme-li co činit s jedním nebo více jedinci? Svatý Jeroným poskytuje čtyři kritéria: jestliže má jedna z vícero knih připisovaných jednomu autorovi nižší úroveň než osatná, je jí třeba škrtnout ze seznamu děl dotyčného autora (ten je tedy určován jako určitá konstantní úroveň hodnoty); stejně tak, jestliže některé texty jsou v protikladu vůči doktríně, již zastávají jiná díla určitého autora (ten je tedy určován jako jisté pole konceptuální nebo teoretické důslednosti); rovněž je třeba vyloučit díla, jež jsou napsána odlišným stylem, slovy a obraty, s nimiž se obyčejně ve výtvorech spisovatele nesetkáváme (autor jako jednota stylu); konečně musíme považovat za cizí vložky texty, které se vztahují k událostem nebo které citují osobnosti vyskytující se po smrti autora (ten tedy představuje určitý historický okamžik a průsečík určitého počtu událostí). Nuže, moderní literární kritika, i když se nestará o autentifikaci (což je obecným pravidlem), takřka neurčuje autora jinak: autor je ten, jenž umožňuje vysvětlit přítomnost jistých událostí v díle stejně dobře jako jejich transformace, deformace, různé modifikace (a to autorovým životopisem, zjištěním jeho individuální perspektivy, analýzou jeho sociální příslušnosti nebo třídním stanoviskem, odhalením jeho základního projektu). Autor, to je rovněž princip určité jednoty psaní - přičemž všechny rozdíly musejí být přinejmenším redukovány principy vývoje, zrání nebo vlivu. Autor, to je také ten, kdo umožňuje překonávat protiklady, jež se mohou v sérii textů rozvinout: musí tam přece být - na určité úrovni jeho myšlení nebo jeho touhy, jeho vědomí nebo jeho podvědomí - nějaký bod, počínaje kterým se protiklady vyřeší, neslučitelné prvky se konečně navzájem zřetězí nebo se uspořádají kolem jednoho základního nebo původního protikladu. Autor

konečně, to je určité výrazové ohnisko, jež se ve více nebo méně dovršených formách projevuje stejně dobře a s touž hodnotou v dílech, náčrtech, dopisech, úryvcích atd. Čtyři kritéria opravdovosti podle svatého Jeronýma (kritéria, jež se dnešním exegetům zdají značně nedostatečná) určují čtyři modalities, podle nichž moderní kritika rozehrává funkci autora.

Funkce autora ovšem nevykazuje jako důsledek čistou a jednoduchou rekonstrukci, k níž dochází z druhé ruky na základě nějakého daného textu jakožto inertního materiálu. Text nese vždy v sobě samém určitý počet znaků, které náležejí autorovi. Gramatické tyto znaky dobře znají; jsou to osobní zájmena, příslovce času a místa, časování sloves. Je však nutné poznamenat, že tyto prvky nehrají stejnou roli v diskurzech, jež jsou opatřeny funkcí autora, a v těch, které jí postrádají. V těchto taková „zařazení“ odkazují ke skutečnému řečníkovi a k časoprostorovým určením jeho diskursu (i když může docházet k určitým modifikacím, jako když se diskursy podávají v první osobě). Naopak v prvním druhu diskursů je jejich úloha komplexnější a rozmanitější. Víme dobře, že v nějakém románě, který je vyprávěním jistého vypravěče, zájmeno první osoby, přítomný čas či znaky lokalizace nikdy přesně neodkazují ke spisovateli, ani k okamžiku, kdy píše, ani k samotnému gestu jeho písma, nýbrž k jakémusi alter ego, jehož odstup od spisovatele může být více nebo méně velký a může se měnit dokonce v průběhu díla. Bylo by stejně tak nesprávné hledat autora na straně spisovatele skutečného, jako na straně fiktivního vypravěče: funkce autora se uskutečňuje v samotném rozštěpu - právě v onom rozdělení a onom odstupu. Řeknete možná, že je to pouze dílčí zvláštnost románového nebo poetického diskursu: hra, do níž jsou angažovány jen ony „jakoby diskursy“. A skutečně, všechny diskursy, jež mají autorskou funkci, obsahují tuto pluralitu ego. Ego, jež hovoří v předmluvě nějakého matematického pojednání - a jež naznačuje okolnosti jeho sepsání - není totožné ani svým místem, ani svým působením s oním, jež promlouvá v průběhu nějakého důkazu a jež se projevuje formou „já uzavírám“, „já předpokládám“: v prvním případě „já“ odkazuje k nějakému jedinci, jenž nemá obdoby a který v určitém místě a v určitém čase vykonal určitou práci; v druhém případě „já“ označuje okamžik a plán důkazu, který může zastat kterýkoli jedinec za podmínky, že přijme tentýž

system symbolů, tutéž hru axiomů, tentýž soubor předchozích důkazů. Ve stejném pojednání by však bylo možno vystopovat ještě třetí ego: totiž to, které mluví, aby vypovědělo smysl práce, překážky, s nimiž se střetlo, jaké jsou dosažené výsledky, problémy, které ještě zůstávají; toto ego se nachází v poli již existujících matematických diskursů nebo těch, jež teprve přijdou. Funkce autora nezajišťuje jedno z těchto ego (první) na úkor druhých dvou, jež by pak byla jen jeho fiktivním zdvojením. Naopak je třeba říci, že funkce autora v takovém diskursu působí tak, že umožňuje rozptýl těchto tří simultánních ego.

Analýza by mohla nepochybně rozpoznat ještě další charakteristické rysy funkce autora. Dnes se však budu držet oněch čtyř, které jsem zmínil, protože se zdají být nejzjevnějšími a nejdůležitějšími. Shrnu je takto: funkce autora je vázána na právní a institucionální systém, který uzavírá, určuje, člení svět diskursu: nepůsobí jednoduše a stejně ve všech diskurzech, za všech dob a ve všech formách civilizace; není definována spontánním přiřknutím diskursu jeho tvůrci, ale sérií specifických a komplexních operací: neodkazuje čistě a jednoduše k nějakému skutečnému jedinci, může simultánně vyvolávat vícero ego, vícero postavení-subjektů, jež mohou být zaujata různými třídami jedinců.

*

Uvědomuji si ovšem, že jsem své téma dosti neospravedlnitelně omezil. Jistě by bývalo potřebné hovořit o tom, co je to funkce autora v malířství, v hudbě, v technice atd. A i když budeme předpokládat, že se budeme držet, jak jsem to učinil dnes večer, pouze světa diskursů, myslím, že jsem dal termínu „autor“ příliš úzký smysl. Omezil jsem se na autora, který je chápán jako autor nějakého textu, nějaké knihy nebo díla, o nichž můžeme oprávněně předpokládat, že je vytvořil. Nuže, je snadné vidět, že v řádu diskursu je možné být autorem víc než jedné knihy - jedné teorie, jedné tradice, jedné disciplíny, v níž mohou nalézt své místo další knihy a další autoři. Jedním slovem bych řekl, že tito autoři zaujímají „transdiskursivní“ pozici.

Jde o stálý jev - jistě stejně starý, jak stará je naše civilizace. Homér nebo Aristotelés, církevní Otcové, ti všichni sehráli tuto roli: ale také

první matematikové a ti, kdož byli na počátku hippokratovské tradice. Připadá mi však, že jsme v průběhu 19. století viděli, jak se v Evropě objevují dosti zvláštní autoři, které bychom nemohli směřovat ani s „velkými“ literárními autory, ani s autory kanonických náboženských textů, ani se zakladateli věd. Nazvěme je poněkud libovolně „zakladateli diskursivity“.

Tito autoři jsou zvláštní tím, že jsou nejen autory svých děl, svých knih. Vyprodukovali ještě něco navíc: možnost a pravidlo pro formování jiných textů. V tomto smyslu jsou značně odlišní například od autora románů, který v podstatě vždycky zůstává autorem svého vlastního textu. Freud není jednoduše autorem *Traumdeutung*¹⁰ nebo pojednání o vtipu¹¹, Marx není jednoduše autorem *Manifestu* nebo *Kapitálu*: oba vytvořili nekonečnou možnost diskursu. Bylo by samozřejmě snadné vznést námitky. Není pravda, že autor románu může být jen autorem svého vlastního textu: i on v jistém smyslu, pokud je, jak se říká, trochu „důležitý“, ovládá a zvládá něco víc. Abychom uvedli velmi jednoduchý příklad, můžeme říci, že Anna Radcliffová napsala nejen *Zámek v Pyrenejích*¹² a jistý počet dalších románů, ale umožnila také vznik hrůzostrašných románů z počátku 19. století, a z tohoto hlediska její funkce autora překračuje její samotné dílo. Jenže na tuto námitku lze, jak se domnívám, odpovědět: to, co umožňuje tyto původce diskursivity (jako příklad uvádím Marxe a Freuda, protože se domnívám, že jsou současně prvními a nejdůležitějšími), a to, co umožňují zase oni, to je něco zcela jiného, než to, co umožňuje autor románu. Texty Anny Radcliffové otevřely pole jistému počtu podobností a analogií, které se modelovaly podle jejího vlastního díla anebo si ho braly jako princip. Toto dílo obsahuje charakteristické znaky, obraty, vztahy, struktury, jež mohli znovu užít jiní spisovatelé. Řčení, že Anna Radcliffová založila hrůzostrašný román, se koneckonců rovná tomuto výroku: v hrůzostrašném románě 19. století se stejně jako u Anny Radcliffové shledáme s tématem hrdinky, která upadá do pastí vlastní nevinnosti, s obrazem tajemného zámku, který vykonává funkci jakési anti-obce, s osobností černého, prokletého hrdiny, oddaného tomu, aby přivedl svět k odpykání zla, které bylo způsobeno jemu samému atd. Když mluvím naopak o Marxovi nebo o Freudovi jako o „zakladatelích diskursivity“, chci tím říci, že nejenom jednoduše umožnili jistý počet analogií, ale umožnili

(a ve stejné míře) také jistý počet rozdílů. Otevřeli dveře pro něco jiného než jen pro sebe, pro něco, co však náleží k tomu, co založili. Říci, že Freud založil psychoanalýzu, neznamena říci (neznamena pouze říci), že se setkáváme s pojmem libida nebo technikou analýzy snů u Abrahama nebo Melanie Kleinové¹³: znamená to říci, že Freud umožnil vznik určitého počtu rozdílů ve vztahu ke svým vlastním textům, svým pojmům, svým hypotézám, které se všechny vztahují k samotnému psychoanalytickému diskursu.

Zde se, myslím, okamžitě objevuje nová nesnáze nebo přinejmenším nový problém: není to snad nakonec případ každého zakladatele vědy nebo každého autora, který zavedl do nějaké vědy změnu, již můžeme označit za plodnou? Galilei¹⁴ koneckonců neumožnil jen příchod těch, kteří opakovali zákony, které formuloval on, ale umožnil také výroky, jež se hodně lišily od toho, co sám řekl. Jestliže je Cuvier¹⁵ zakladatelem biologie nebo Saussure¹⁶ lingvistiky, pak tomu není proto, že by byli napodobovány, není tomu proto, že byl porůznu převzat pojem organismu nebo znaku, nýbrž proto, že to byl Cuvier, kdo umožnil do jisté míry onu teorii vývoje, která byla v doslovném protikladu vůči jeho vlastnímu fixismu: stejně je tomu se Saussurem, který umožnil vznik generativní gramatiky, jež je silně odlišná od jeho strukturálních analýz. Založení diskursivity se tedy zdá být na prvý pohled přinejmenším stejného typu jako založení jakéhokoli vědeckého přístupu. Přesto se však domnívám, že je tu rozdíl, a to podstatný. V případě nějakého vědeckého přístupu je totiž akt, který ho zakládá, v plném souladu s jeho budoucími proměnami: je jaksi součástí souhrnu modifikací, které sám umožňuje. Tato sounáležitost může přirozeně nabýt různých podob. Akt založení nějakého vědního oboru se může jevit v průběhu pozdějších transformací této vědy jako prostě zvláštní případ mnohem obecnějšího celku, k jehož odkrytí právě dochází. Může se také jevit jako poskvrněný intuicí a empiričností: je tedy nutné ho znovu formalizovat, učinit ho předmětem jistého počtu dodatečných teoretických operací, jež ho důsledněji zdůvodní atd. Konečně se může jevit jako unáhlená generalizace, kterou je zapotřebí vymezit a pro niž je nutné znova ohraničit vymezenou oblast platnosti. Jinak řečeno, akt založení nějakého vědeckého přístupu může být vždy znovu uveden zpět do nitra mašinerie transformací, která je z něho odvozena.

Nuže, já se domnívám, že založení nějaké diskursivity je oproti jejím pozdějším transformacím něčím heterogenním. Rozšířit typ diskursivity, jako je psychoanalýza v podobě, v jaké byla založena Freudem, neznámá poskytnout jí formální obecnost, již by nebyla od počátku připouštěla, nýbrž znamená to, že jí byl jednoduše otevřen určitý počet aplikací. Pokoušet se omezovat diskursivitu znamená ve skutečnosti pokoušet se izolovat v zakládajícím aktu nějaký eventuálně omezený počet vět nebo výroků, jimž by byla výhradně přiznána zakladatelská hodnota a vzhledem k nimž by ten či onen pojem nebo teorie přijímané Freudem mohly být chápány jako odvozené, druhotné, nahodilé. Konečně, v díle takových zakladatelů nerozeznáváme některé propozice jako falešné, ale spokojujeme se, když se snažíme uchopit akt založení, s tím, že vylučujeme výroky, jež se nejeví jako případné, buď tak, že je považujeme za nepodstatné, nebo tak, že je považujeme za „prehistorické“ a vztahující se k jinému typu diskursivity. Jinak řečeno, na rozdíl od založení nějaké vědy diskursivní založení není součástí oněch pozdějších transformací, nýbrž zůstává nezbytně v pozadí nebo vyčnívá. Důsledek je, že se definuje teoretická platnost nějaké propozice ve vztahu k dílu zakladatelů - zatímco v případě Galilea nebo Newtona platnost nějaké propozice, kterou by oni mohli navrhnout, je posuzována ve vztahu k tomu, co je svou strukturou a svou vnitřní normativitou přijímáno jako fyzika nebo kosmologie. Abychom to vyjádřili velmi schematicky: dílo těchto zakladatelů není situováno ve vztahu k vědě a v prostoru, které načrtá, nýbrž je to věda nebo diskursivita, jež se vztahuje k jejich dílu jako ke svým prvotním souřadnicím.

Pochopíme tedy, proč se zde setkáváme s požadavkem jakéhosi „návratu k původu“ jako s nevyhnutelnou nutností takovýchto diskursivit. Zde je ještě třeba rozlišovat mezi těmito „návraty k ...“ a jevy „znovuobjevení“ a „reaktualizace“, k nimž často dochází ve vědách. Pod „znovuobjevením“ rozumím účinky analogie nebo izomorfismu, které na základě skutečných forem vědění umožňují postřehnout nějaký zastřený nebo zmizelý útvar vědění. Tak například řeknu, že Chomsky¹⁷ ve své knize o karteziánské gramatice znovu objevil určitý útvar vědění, který postupuje od Cordemoye k Humboldtovi¹⁸; ten můžeme postihnout, po pravdě řečeno, jen tehdy, vyjdeme-li z generativní gramatiky, protože jen v ní nalezneme zákon jeho utváření; jde ve

skutečnosti o retrospektivní kódování historického pohledu. „Reaktualizací“ rozumím něco zcela jiného: znovuvedení nějakého diskursu do oblasti zobecnění, aplikace nebo transformace, která je pro něj zcela nová. Na takové jevy je bohatá historie matematiky (odkazuji zde na studii, kterou věnoval Michel Serres¹⁹ matematickým anamnézám). Co máme rozumět „návratem k“? Myslím, že tak je možno označit pohyb, který má svou vlastní specifičnost a který charakterizuje právě nastolení diskursivity. K tomu, aby došlo k návratu, je především nutné, aby zde došlo k zapomenutí, nikoli k náhodnému zapomenutí, nikoli k překrytí nějakým neporozuměním, nýbrž k bytostnému a konstitutivnímu zapomnění. Akt ustanovení je skutečně ve své podstatě takový, že není možno, aby nebyl zapomenut. To, co ho zjevuje, to, co z něho vyplývá, to je současně to, co stanoví odstup a co ho překrývá. Je nutné, aby toto nikoli náhodné zapomenutí vešlo do přesných operací, jež je možno umístit, analyzovat a redukovat právě návratem k onomu ustavujícímu aktu. Závora zapomenutí není přirážena zvenčí, je součástí oné diskursivity, o níž jde, je to ona, která stanoví diskursivitě její zákonitost. Takto zapomenuté diskursivní založení představuje jak důvod existence závory, tak klíč, který ji umožňuje odemknout, a to tak, že zapomenutí a zabránění samotnému návratu mohou být jen návratem. Navíc se tento návrat obrací k tomu, co je přítomno v textu, přesněji, vracíme se k samotnému textu, k textu v jeho nahotě, a přesto se současně vracíme k tomu, co je vyznačeno v prázdnotě, nepřítomnosti, mezeře v textu. Vracíme se k určité prázdnotě, kterou zapomenutí vypustilo nebo zastřelo, kterou zastřelo falešnou nebo špatnou plností, a návrat musí tuto mezeru a tento nedostatek znovu odhalit; odtud pochází ona ustavičná hra, která charakterizuje tyto návraty k diskursivnímu založení, hra, která spočívá v tom, že je na jedné straně řečeno: to tam bylo, stačilo číst, všechno tam je, to musel mít člověk pěkně zavřené oči a pořádně zacpané uši, aby to ani neviděl, ani neslyšel, a naopak: ne, to vůbec není ani v tomto slově, ani v tomhle, žádné z viditelných a čitelných slov neříká to, o co jde, jde spíš o to, co se říká skrz slova, v jejich rozložení, vzdálenosti, která je odděluje. Pochopitelně z toho plyne, že onen návrat, který tvoří součást samotného diskursu, ho neustále modifikuje, že návrat k textu nepředstavuje historický doplněk, který se přidal k samotné diskursivitě a jakoby ji

zdvojit jakousi ozdobou, jež není koneckonců podstatná; nikoli, je to účinná a nutná práce na proměně samotného diskursu. Nové zkoumání Galileova textu může hodně proměnit naše znalosti o dějinách mechaniky, nikdy však nemůže změnit samotnou mechaniku. Nové zkoumání Freudových textů naopak proměňuje samotnou psychoanalýzu a nové zkoumání Marxových textů proměňuje marxismus. Nuže, k tomu, abychom charakterizovali tyto návraty, je nutné přidat jeden poslední rys: dochází při nich k jakémusi záhadnému svázání díla a autora. Skutečně, právě proto, že text je textem autora, je třeba se k němu vracet. Objev nějakého neznámého Newtonova nebo Cantorova²⁰ textu nemůže žádným způsobem pozměnit klasickou kosmologii nebo teorii množin, tak jak se vyvinuly (nanejvýš by taková exhumace mohla pozměnit historické poznání jejich geneze). Naopak objev nějakého textu, jako je Freudův *Abriss*²¹, a to v míře, v jaké jde o Freudův text, hrozí vždy tím, že pozmění nikoli historickou znalost psychoanalýzy, nýbrž její teoretické pole - i kdyby nešlo o nic jiného, než o posun v důrazu či závažnosti. Diskursivní pole, o nichž mluvím, takovými návraty, jež jsou součástí samotné jejich osnovy, zaujmají k jejich „základnímu“ a prostředkujícímu autorovi vztah, který není totožný se vztahem nějakého textu k jeho bezprostřednímu autorovi.

To, co jsem právě načrtl ohledně „diskursivních založení“, zůstává pochopitelně velmi schematické. Zejména protiklad, který jsem se pokusil naznačit, protiklad diskursivního a vědeckého založení. Není patrně vždy snadné rozhodnout, zda máme co činit s tím nebo s oním; a nic nedokazuje, že se jedná o dva postupy, které se navzájem vylučují. Pokusil jsem se o toto rozlišení jen z jednoho důvodu: chtěl jsem ukázat, že tato funkce autora, jež je komplexní, když se ji pokoušíme vypátrat na úrovni jedné knihy nebo jedné série textů nesoucích určitý podpis, obsahuje ještě nová určení, když se ji pokoušíme analyzovat v rozsáhlejších souhrnech - v množinách děl, v celých disciplínách.

*

Velmi lituji toho, že jsem nemohl přispět do debaty, která bude nyní následovat, žádnou pozitivní propozicí; mohl jsem poskytnout nanejvýš směrnicí pro možnou práci, cesty pro analýzu. Než skončím,

jsem však přinejmenším povinen říci vám několika slovy důvody, proč tomu příkládám jistou důležitost.

Takováto analýza, kdyby byla provedena, by umožnila, jak se domnívám, typologii diskursů. Opravdu se mi zdá, přinejmenším z prvého pohledu, že by taková typologie nemohla být provedena pouze na základě gramatických rysů diskursů, jejich formálních struktur či dokonce jejich předmětů; nepochybně existují přece vlastnosti nebo vztahy, jež jsou diskursivní ve vlastním slova smyslu (jež nelze redukovat na pravidla gramatiky a logiky, ani na zákonitosti předmětů), a právě k nim je nutno se obracet, abychom rozlišili velké kategorie diskursů. Vztah (nebo ne-vztah) k nějakému autorovi a různé podoby tohoto vztahu představují - dosti viditelným způsobem - jednu z těchto diskursivních vlastností.

Navíc se domnívám, že by zde bylo možno nalézt přístup k historické analýze diskursu. Možná, že je doba ke studiu diskursů nejen z hlediska jejich výrazové hodnoty nebo jejich formálních transformací, nýbrž i z hlediska modalit jejich existence: způsoby oběhu, valorizace, přiřknutí, přivlastňování diskursů kolísají v každé kultuře a modifikují se v každé z nich: způsob, jímž se diskursy napojují na společenské vztahy, lze dešifrovat, zdá se mi, bezprostředněji ve hře funkce autora a v jejich modifikacích, než v tématech či pojmech, jimiž se zabývají.

Neumožnily by snad právě analýzy tohoto typu nové prozkoumání privilegií subjektu? Dobře si uvědomuji, že už tím, že podnikáme vnitřní a architektonickou analýzu nějakého díla (ať už jde o literární text, filosofický systém nebo vědecké dílo), dáváme do závorek biografické nebo psychologické odkazy, že tím vším již zpochybňujeme absolutní charakter a zakladatelskou úlohu subjektu. Bylo by však možná potřebné vrátit se k tomuto závorkování nikoli proto, abychom obnovili téma jakéhosi původního subjektu, nýbrž abychom vystihli body jeho vělenění, způsoby jeho působení a jeho závislosti. Jde o to, obrátit tradiční problém. Neklást už otázku: jakým způsobem může svobodná vůle subjektu vstupovat do hutnosti věcí a dodávat této hutnosti smysl, jak může zevnitřku oživovat pravidla jistého jazyka a ozřejmovat tak záměry, které jsou mu vlastní? Jde o to, klást spíše tyto otázky: jak, za jakých podmínek a v jaké podobě se může něco, jako je subjekt, objevit v řádu diskursu? Jaké místo může zaujímat

v každém typu diskursu. jaké může být jeho působení. jakým pravidlům se podřizuje? Jde krátce o to. zbavit subjekt (nebo jeho náhradníka) jeho původní zakládající role a analyzovat jeho roli jako proměnnou a komplexní funkci diskursu.

Autor - nebo to, co jsem se pokusil popsat jako funkci autora - představuje nepochybně jen jednu z možných specifikací funkce subjektu. Je to specifikace možná, nebo nutná? Přihlédneme-li k historickým modifikacím, k nimž došlo, nezdá se být zdaleka nezbytné, aby funkce autora zůstávala neměnná ve své formě, komplexnosti a dokonce ve své existenci. Lze si představit kulturu, v níž by diskursy obíhaly a byly přijímány, aniž by se vůbec kdy funkce autora objevila. Všechny diskursy, ať jsou jejich statut, forma a hodnota jakékoli a ať by byly podrobeny jakémukoli přístupu, by se odbývaly v anonymitě šepotu. Neslyšeli bychom už tak dlouho přežvykované otázky: „Kdo to skutečně promluvil? Byl to opravdu on a nikdo jiný? A jak byl opravdový nebo původní? A co nehlubšího ze sebe sama ve svém diskursu vydal?“ Zato bychom slyšeli jiné otázky: „Jaké jsou způsoby existence tohoto diskursu? Odkud pochází, jak došlo k jeho oběhu a kdo si ho mohl přivlastnit? Jaká místa jsou v něm vyhrazena pro možné subjekty? Kdo může splňovat tyto možné funkce subjektu?“ A za všemi těmito otázkami by bylo možné postihnout jen lhostejný šum: „Co záleží na tom, kdo mluví.“

Jean Wahl. *Děkuji Michelovi Foucaultovi za vše, co nám řekl a co předkládá k diskusi. Táhne se hned, kdo si přeje ujmout se slova.*

Jean d'Ormesson²². *Jediná věc, kterou jsem v tezi Michela Foucaulta dobře nepochopil a kterou všichni zdůrazňovali, včetně masového tisku, to byl konec člověka²³. Tentokrát zaútočil Michel Foucault na nejslabší článek řetězu: zaútočil už nikoli na člověka, nýbrž na autora. A dobře chápu, co z kulturních událostí posledních padesáti let ho mohlo vést k těmto úvahám: „poezii musejí psát všichni“, „to mluví“, atd. Položil jsem si určitý počet otázek: řekl jsem si, že přesto přese všechno ve filosofii a v literatuře jsou autoři. Zdá se mi, že by bylo možné uvést mnoho příkladů autorů z literatury a z filosofie, které se shodují. Politická stanoviska jsou rovněž dílem autora a můžeme je přiblížit k jeho filosofii.*

Nuže, úplně jsem se uklidnil, protože to, co Michel Foucault pomohl jakéhosi krajně brilantního kouzelnictví autorovi odňal, totiž jeho dílo,

to mu vrátil i s úroky pod názvem diskursivity, s úroky proto, že mu vrátil nejen jeho dílo, ale také dílo jiných autorů.

Lucien Goldmann²⁴. *Michel Foucault představuje jistě jednu z nejzajímavějších postav, s níž se nejobtížněji bojuje a kterou lze nejhůře kritizovat, totiž jednoho z teoretiků, kteří zastupují školu, jež zaujímá důležité místo v současném myšlení a kterou charakterizuje negování člověka obecně, a tím i subjektu ve všech jeho aspektech a tedy také autora - i když Michel Foucault během svého výkladu neformuloval explicitně tuto poslední negaci, ale jen ji naznačil - až po perspektivu potlačení autora. Michel Foucault snoubí s fundamentálně antiscientistním stanoviskem pozoruhodnou práci historika a mně se zdá jako vysoce pravděpodobné, že díky jistému počtu analýz jeho dílo bude znamenat významnou etapu ve vývoji vědecké historie vědy a dokonce i společenské skutečnosti.*

Dnes chci tedy vystoupit nikoli na rovině jeho konkrétních analýz, nýbrž na rovině jeho filosofického myšlení ve vlastním slova smyslu.

Nicméně dříve než přistoupím ke třem částem výkladu Michela Foucaulta, dovoluji mi, abych se obrátil k předchozímu vystoupení jen proto, abych vyjádřil svůj naprostý souhlas s vystupujícím pokud jde o to, že Michel Foucault není autorem a určitě ani původcem toho, co nám právě řekl. Negování subjektu představuje dnes totiž ústřední myšlenku celé skupiny myslitelů nebo, přesněji, celého filosofického proudu. A i když uvnitř tohoto proudu zaujímá Foucault obzvláště původní a význačné místo, je přesto nutné zapojit ho do toho, co bychom mohli označit za francouzskou školu negenetického strukturalismu a co zahrnuje především jména Lévi-Strausse, Rolanda Barthesa, Althussera, Derridy atd.²⁵

K obzvláště důležitému problému, který vyzvedl Michel Foucault, totiž k otázce „Kdo mluví?“, myslím, že je třeba přiřadit ještě další, totiž „Co říká?“.

„Kdo mluví?“ Ve světle současných společenských věd se jeví představa individua jakožto konečného autora nějakého textu, a zejména nějakého důležitého a významného textu, jako méně a méně udržitelná. Po jistou řadu let již celá řada konkrétních analýz skutečně ukazuje, že aniž by byl popírán subjekt nebo člověk, je přece jen nutno nahrazovat individuální subjekt kolektivním nebo transindividuálním subjektem.

Ukázal jsem ve svých vlastních pracích, že Racine nebyl sám, jediným a skutečným autorem racinovských tragédií, nýbrž že se tyto tragédie zrodily uvnitř pohybu jednoho strukturovaného souboru mentálních kategorií, souboru, který byl kolektivním dílem, což mě přivedlo k tomu, abych hledal jako „autora“ těchto tragédií v poslední instanci úřednickou šlechtu²⁶, jansenistickou skupinu a v ní Racina jako mimořádně důležitého jedince.

Klademe-li problém „Kdo mluví?“, máme dnes v rámci společenských věd přinejmenším dvě odpovědi, jež při veškerém vzájemně vyhraněném protikladu obě dvě odmítají tradičně přijímanou představu o individuálním subjektu. První, kterou bych nazval negenetickým strukturalismem, popírá subjekt a nahrazuje ho strukturami (lingvistickými, mentálními, sociálními atd.) a lidem a jejich jednání ponechává pouze místo jakési role, funkce uvnitř těchto struktur, které představují konečný bod výzkumu nebo vysvětlení.

Druhá, genetický strukturalismus, rovněž odmítá individuální subjekt v historické dimenzi a v dimenzi kulturní, jež je součástí dimenze předchozí, nicméně nepotlačuje představu subjektu jako takového, ale nahrazuje ji představou subjektu transindividuálního. Pokud jde o struktury, zdaleka se nejeví jako autonomní a víceméně konečné skutečnosti, nýbrž jsou v této perspektivě jen univerzální vlastností každé lidské praxe a každé lidské skutečnosti. Neexistuje žádný lidský fakt, který by nebyl strukturován, ani neexistuje struktura, která by nebyla významová, to znamená, která by jako kvalita psychismu a jednání nějakého subjektu neplnila nějakou funkci. Krátce, tři ústřední teze tohoto pojetí: subjekt jest; v historické a kulturní dimenzi je tento subjekt vždy transindividuální; veškerá psychická aktivita a všechno jednání subjektu jsou vždy strukturované a významové, to je funkční.

Dodal bych, že jsem se rovněž střetl s nesnází, kterou vyzdvihl Michel Foucault, totiž s definicí díla. Je opravdu nesnadné, dokonce nemožné definovat dílo ve vztahu k nějakému individuálnímu subjektu. Jak to řekl Foucault, jde-li o Nietzscheho nebo o Kanta, o Racina nebo o Pascala, kde končí pojem díla? Končí u publikovaných textů? Je třeba do díla zahrnout všechny nevydané papíry, včetně účtů z prádelny?

Klademe-li si tento problém v perspektivě genetického strukturalismu, pak obdržíme odpověď, která platí nejen pro kulturní díla, ale

rovněž pro každý lidský a historický fakt. Co je to Francouzská revoluce? Jaká jsou základní období dějin západních kapitalistických kultur a společností? Odpověď vyvolává analogické nesnáže. Vraťme se nicméně k dílu: jeho meze, jako každého lidského skutku, jsou určovány faktem, že utváří určitou významovou strukturu, založenou na existenci nějaké koherentní mentální struktury, vypracované kolektivním subjektem. Vydeme-li z toho, můžeme dospět k nutnosti eliminovat některé vydané texty, abychom vymezili tuto strukturu, nebo naopak pojmout některé texty nevydané; konečně je asi samozřejmé, že lze snadno ospravedlnit účty z prádelny. Dodal bych, že v této perspektivě uvést do vztahu koherentní strukturu s její funkcí ve vztahu k nějakému transindividuálnímu subjektu, uvést do vztahu - abychom použili méně abstraktního jazyka - interpretaci a vysvětlení nabývá mimořádné důležitosti.

Jeden příklad: během svých výzkumů jsem narazil na problém poznání toho, v jaké míře lze Pascalovy Listy venkovanova a Myšlenky považovat za jedno dílo. Po pečlivé analýze jsem dospěl k závěru, že to nelze, že se jedná o dvě díla, která mají rozdílné autory: zaprvé Pascala se skupinou Arnauld-Nicole²⁷ a s umírněnými jansenisty pro Listy venkovanova, zadruhé Pascala se skupinou extrémních jansenistů pro Myšlenky. Dvě rozdílná díla, která mají jednu společnou důležitou věc: individuum Pascala a snad několik dalších jansenistů, kteří podstoupili stejný vývoj.

Další problém, který Michel Foucault ve své přednášce vyzdvihl, představuje problém psaní. Myslím, že bude dobré, označíme-li tuto diskusi jménem, neboť se domnívám, že jsme všichni mysleli na Derridu a na jeho systém. Víme, že se Derrida pokouší - je to sázka, která mi připadá být paradoxní - vypracovat určitou filosofii psaní za popření subjektu. Je to o to podivnější, že jeho pojem psaní se jinak nachází velmi blízko dialektickému pojmu praxe. Jeden příklad z mnoha: nemohl bych s ním souhlasit, když nám tvrdí, že psaní zanechává stopy, jež nakonec mizí; to je vlastnost každé praxe, ať jde o stavbu chrámu, který mizí po několika staletích nebo tisíciletích, ať jde o otevření nějaké silnice, pozměnění její trasy nebo prozaičtější o výrobu páru uzenek, který je hned sněden. Já ale myslím stejně jako Foucault, že je třeba se ptát, kdo zanechal stopy, kdo psal?

Protože nechci nic poznamenat k druhé části výkladu, s níž vcelku souhlasím, přecházím k třetí.

Zdá se mi, že také zde většina problémů, jež byly zmíněny, nachází svou odpověď v perspektivě transindividuálního subjektu. Zastavím se jen u jednoho: Foucault oprávněně rozlišuje mezi tím, co nazývá „původci“, a mezi tvůrci nové vědecké metodologie. Problém je to skutečný, ale místo toho, aby mu byl ponechán relativně komplexní a temný ráz, kterého nabyl v jeho výkladu, mohli bychom snad nalézt epistemologický a sociologický základ tohoto protikladu v rozlišení, jež je běžné v moderním dialektickém myšlení a zejména v lukácsovské škole, v rozlišení mezi vědami o přírodě, jež jsou relativně autonomní jako vědecké struktury, a společenskými vědami, které nemohou být pozitivní, nejsou-li filosofické.* Není jistě náhodou, že Foucault stavěl Marxe, Freuda a v jisté míře i Durkheima do protikladu ke Galileimu a k tvůrcům mechanistické fyziky. Vědy o člověku - explicitně u Marxe a Freuda, implicitně u Durkheima - předpokládají úzkou vazbu konstatování a hodnocení, vědění a zaujetí stanoviska, teorie a praxe, aniž by pochopitelně v nejmenším opouštěly teoretickou důslednost. Domnívám se stejně jako Foucault, že se velmi často, a zejména dnes, reflexe Marxe, Freuda a dokonce i Durkheima vydává za návrat k pramenům, protože se jedná o návrat k filosofickému myšlení, proti pozitivistickým tendencím, které chtějí provozovat vědy o člověku podle modelu přírodních věd. Ještě by bylo třeba rozlišovat mezi tím, co je skutečným návratem, a tím, co v podobě údajného návratu k pramenům představuje ve skutečnosti pokus asimilovat Marxe a Freuda s pozitivismem a se současným negenetickým strukturalismem, což je jim obojí naprosto cizí.

V této perspektivě bych chtěl ukončit svoje vystoupení, přičemž zmíním slavnou větu, kterou napsal v měsíci květnu jeden student na tabuli posluchárny na Sorbonně a jež, jak se domnívám, vyjadřuje to podstatné z kritiky, která je jak filosofická, tak vědecká, a která je určena negenetickému strukturalismu: „Struktury netáhnou ulicemi“²⁸, to je: nejsou to nikdy struktury, které tvoří dějiny, ale lidé, i když akce lidí má vždy strukturovaný a významový ráz.

* První jsou založeny na interakci subjektu a objektu, druhé na jejich úplné nebo částečné identitě.

Michel Foucault. Pokusím se odpovědět. První věc, kterou řeknu, je, že jsem, pokud jde o mne, nikdy nepoužil slovo struktura. Hledejte ho ve *Slovesch a věcech*, nenajdete ho tam. Takže bych byl rád, kdybych byl ušetřen všech zběžností o strukturalismu, anebo aby byla vynalozena námaha na jejich odůvodnění. Navíc: neřekl jsem, že autor neexistuje: neřekl jsem to a jsem udiven, že by můj projev mohl vést k takovému protismyslu. Podívejme se na to trochu znova.

Mluvil jsem o určitém tematicce, kterou lze vystopovat v dílech stejně jako v kritice, o tematicce, která je, dovolíte-li, taková: autor se musí ztratit nebo musí být zastřen ve prospěch forem, jež jsou vlastní diskursu. Toto je zřejmé. Otázka, kterou jsem si položil, zní: co toto pravidlo, ovládající zmizení spisovatele nebo autora, umožňuje objevit? Umožňuje objevovat hru funkce autora. A já jsem se právě pokusil analyzovat způsob, jakým se uplatňovala funkce autora v tom, co lze nazývat evropskou kulturou od 17. století. Jistě, učinil jsem tak zhruba a připouštím, že abstraktně, právě proto, že šlo o celkové použití. Definovat, jak se uplatňuje tato funkce, za jakých podmínek, v jakém poli atd., to se přece nerovná, jak jistě budete souhlasit, výroku, že autor neexistuje.

Totéž platí pro ono negování člověka, o němž hovořil pan Goldmann: smrt člověka je téma, jež umožňuje objasnit způsob, jakým nevědomky fungoval pojem člověka. A když překonáme pochopitelně suchou četbu zcela prvních nebo zcela posledních stránek toho, co jsem napsal, zjistíme, že toto tvrzení odkazuje k analýze nějakého působení. Nejde o tvrzení, že člověk je mrtev, jde o to, vidět, vycházející z tématu - jež není moje a které nepřestalo být opakováno od konce 19. století - že člověk je mrtev (nebo že zmizí, nebo že bude nahrazen nadělověkem), jak, podle jakých pravidel se vytvořil a působil pojem člověka. Totéž jsem učinil pro pojem autora. Zadržme tedy naše slzy.

Další poznámka. Bylo řečeno, že zaujímám hledisko nevědeckosti. Jistě, nepředstírám, že jsem zde vykonal vědecké dílo, ale rád bych věděl, která instance mi uštědřuje tuto výtku.

Maurice de Gandillac²⁹. *Když jsem Vás poslouchal, ptal jsem se sám sebe, podle jakého kritéria přesně odlišujete „zakladatele diskursivity“ nejen od „proroků“, kteří mají více náboženský ráz, nýbrž také od průkopníků „vědeckosti“, k nimž by jistě bylo možno připojit právě Marxe*

a Freuda. A jestliže přijmeme originální kategorii, jež by se nacházela za vědeckostí i za profétismem (příčemž by závisela na obou), pak mě udivuje, že tam nevidíme ani Platóna a zejména ne Nietzscheho, kterého, neklame-li mne paměť, jste nám kdysi představil v Royaumontu jako toho, kdo ovlivnil naši dobu stejně jako Marx a Freud.

Michel Foucault. Odpovím vám, ale bude to pracovní hypotéza, protože, ještě jednou, to, co jsem vám naznačil, představuje bohužel jen pracovní plán. průzkum stavení - že transdiskursivní situace, v nichž se nacházeli autoři jako Platón a Aristotelés od okamžiku, kdy psali, až po renesanci, musí být možné analyzovat; tedy zůsob, jakým byli citováni, jakým se na ně odvolávalo, jakým byli interpretováni, jakým byla obnovována autentičnost jejich textů atd., toto vše jistě podléhá nějakému funkčnímu systému. Domnívám se, že Marx a Freud nejsou autoři, jejichž transdiskursivní pozice by byla nadřaditelná transdiskursivní pozici autorů, jako jsou Platón a Aristotelés. A bylo by zapotřebí popsat, co je to tato moderní transdiskursivita v protikladu vůči staré transdiskursivitě.

Lucien Goldmann. Jednu otázku: když připouštíte existenci člověka nebo subjektu, redukuje je na statut funkce, ano, nebo ne?

Michel Foucault. Neřekl jsem, že je redukuji na nějakou funkci; analyzoval jsem funkci, uvnitř níž může existovat něco, jako je autor. Kdybych držel přednášku o subjektu, je pravděpodobné, že bych obdobně analyzoval funkci subjektu, to znamená analyzoval bych podmínky, za nichž je možné, aby nějaký jedinec plnil funkci subjektu. Navíc by bylo nutné upřesnit, v jakém poli je subjekt subjektem a čeho je subjektem (diskursu, touhy, ekonomického procesu atd.). Absolutní subjekt neexistuje.

J. Ullmo. Mne Váš výklad velice zaujal, protože oživil problém, který je ve vědeckém výzkumu velice aktuální. Vědecké bádání a zejména matematické bádání představuje limitní případ, v němž se projevuje obzvláště jasně určitý počet pojmů, které se Vám podařilo vybavit. Je to opravdu úzkost vzbuzující problém, který se dostavuje na počátku vědecké dráhy, tak asi ve dvaceti letech, střetnutí s problémem, který jste původně předložil: „Co záleží na tom, kdo mluví?“ Kdysi představovalo vědecké povolání vůli mluvit o sobě, poskytovat odpovědi na základní problémy přírody nebo matematiky; a toto ospravedlňovalo povolání, osprave-

dlňovalo, lze-li to tak vyjádřit, život v odříkání a v oběti. Za našich dnů se stal tento problém mnohem choulostivějším, protože se věda jeví jako mnohem anonymnější; a skutečně, „co záleží na tom, kdo mluví“, to, co x neobjevil v červnu 1969, to objevil y v říjnu 1969. Zsvětřit tedy svůj život takové malé anticipaci, která ještě zůstane anonymní, to opravdu představuje mimořádně vážný problém pro toho, kdo je povolán, i pro toho, kdo mu musí pomáhat. A věřím, že tyto příklady vědeckého poslání osvětlí trochu Vaši odpověď, ostatně v tom smyslu, který jste naznačil. Začnu příkladem Bourbakiho; mohl bych použít příkladu Keynes³⁰, ale Bourbaki představuje krajní příklad: jde totiž o mnohonásobné individuuum; jméno autora se zdá opravdu vytrácet ve prospěch kolektivity, a to kolektivity obnovovatelné, protože to nejsou titíž lidé, kteří tvoří Bourbakiho. A přece autor Bourbaki existuje, a tento autor Bourbaki se projevuje neobyčejně prudkými diskusemi, dokonce bych řekl patetickými diskusemi mezi účastníky skupiny Bourbaki: než se objeví v tisku některý z jejich svazeků - těch svazeků, které se zdají tak objektivní, tak bez vášně, o lineární algebře nebo o teorii množin - tak tomu ve skutečnosti předchází celé noci diskusí a sporů, než dojde ke shodě o nějaké fundamentální myšlence, o nějaké interiorizaci. A to je jediný bod, v němž bych dost podstatně s Vámi nesouhlasil, protože Vy jste na začátku vyloučil interioritu. Myslím ale, že autor je jen tehdy, když je interiorita. A tento příklad Bourbakiho, který není vůbec autorem v banálním slova smyslu, to dokazuje absolutně. A tím, co jsem řekl, jsem, jak se zdá, obnovil myslící subjekt, který má možná originální podobu, ale který je dostatečně jasný pro všechny, kteří jsou zvyklí na to, co je to vědecká reflexe. Ostatně, velice zajímavý článek „Tradice ideje“ od Michela Serrese v Critique³¹ to ukázal. V matematice není důležitá ani axiomatika, ani kombinatorika, není důležité to, co Vy byste nazval diskursivní pokrývkou; důležitá je niterná myšlenka, apercpece subjektu, který je schopen vycítit, integrovat, zmocnit se této niterné myšlenky. A kdybych měl čas, tak by příklad Keynes³⁰ pro ekonomiku byl ještě nápadnější. Uzařu jednoduše: myslím, že Vaše pojmy, Vaše myšlenkové nástroje jsou znamenité. Ve čtvrté části jste odpověděl na otázky, které jsem si kladl během prvních tří. Co je to, co specifikuje autora? Nuže, to, co specifikuje nějakého autora, to je právě schopnost znovu uspořádat, znovu orientovat to epistemologické pole, tu diskursivní pokrývku, jak jste

to nazval. Skutečně, o autorovi lze hovořit teprve tehdy, když vyjde z anonymity, protože vytvoří nové diskursivní pole, jež modifikuje, radikálně transformuje pole předchozí. Nejvýznamnější příklad poskytuje Einstein: z tohoto hlediska představuje absolutně strhující příklad. Jsem šťasten, že vidím, že pan Bouligand se mnou souhlasí, jsme v tomto ohledu naprosto zajedno. Tedy, tato dvě kritéria: kritérium nutnosti interiorizovat určitou axiomatiku a kritérium autora jako toho, kdo znovu uspořádává epistemologické pole, myslím, že tato dvě kritéria dostatečně restituují mohutný subjekt, mohli to tak vyjádřit. Což ostatně, jak se domnívám, není vzdáleno Vašemu myšlení.

Dr. Jacques Lacan³². Pozvánku jsem dostal příliš pozdě. Když jsem ji četl, povšiml jsem si v posledním odstavci „návratu k“. Vracíme se možná k mnoha věcem, ale konečně návrat k Freudovi, to je něco, co jsem v jisté oblasti vztýčil jako jakýsi prapor, a proto Vám mohu jen poděkovat, naprosto jste splnil moje očekávání. Tím, že jste zvlášť vzhledem k Freudovi zmínil, co znamená „návrat k“, připadá mi vše, co jste řekl, přinejmenším z hlediska toho, čím jsem sám k tomu mohl přispět, jako dokonale náležité.

Pokud jde o strukturalismus ano, nebo ne, zdá se mi, že nikde v poli vágně vymezeném touto etiketou nejde o negaci subjektu. Jde o závislost subjektu, což je naprosto odlišné; a zvlášť na rovině návratu k Freudovi jde o závislost subjektu vzhledem k něčemu opravdu elementárnímu, a my jsme se to pokusili vymezit pojmem „označující“.

Konečně - a tím uzavřu svoje vystoupení - nemyslím, že by bylo jakkoli oprávněné psát, že struktury nesestupují do ulic, protože dokazují-li něco květnové události, pak je to přesně to, že struktury do ulice sestoupily. Skutečnost, že to bylo napsáno přímo na místě, kde k tomuto sestoupení do ulice došlo, prokazuje jednoduše jen to, co je velmi často, dokonce nejčastěji, niternou skutečností toho, co se nazývá aktem, totiž že nezná sebe sama.

Jean Wahl. Zbývá mi poděkovat Michelovi Foucaultovi, že přišel, že promluvil, že nejprve napsal svou přednášku, že odpověděl na otázky, které mu byly položeny a které ostatně byly všechny zajímavé. Děkuji těm, kteří vystoupili, i posluchačům. Na otázku „Kdo poslouchá, kdo mluví?“ si můžeme odpovědět „doma“³³.

Poznámky překladatele

- 1 Jean Wahl (1884-1974), profesor filosofie na Sorbonně, založil v roce 1946 Collège philosophique, od roku 1950 vydavatel Revue de Métaphysique et de Morale, od roku 1960 předseda Francouzské filosofické společnosti, autor vlivného a rozsáhlého filosofického díla, jedna z nejvýznamnějších postav francouzského intelektuálního života mezi dvěma světovými válkami a po 2. světové válce.
- 2 Les mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines, Paříž, Gallimard 1966. L' Histoire de la folie à l' âge classique, Paris, Gallimard 1972 (1961).
- 3 Viz přednášku M. Foucaulta Řád diskursu, v níž se zmiňuje o těch, které považoval za své učitele.
- 4 Georges - Louis Leclerc de Buffon (1707-1788), francouzský přírodovědec, autor monumentální Histoire naturelle (36 sv.); Georges Cuvier (1769-1832), viz pozn. 15; David Ricardo (1772-1823), ekonom, jeden ze zakladatelů anglické politické ekonomie.
- 5 Karl von Linné (1707-1778), přírodovědec, vynikající švédský systematik; Charles Darwin (1809-1882), anglický přírodovědec, zakladatel evoluční teorie.
- 6 Klemens T. Flavius z Alexandrie (Klemens Alexandrijský), první řecký církevní Otec (zemř. mezi r. 211-218), autor řady spisů; dílo Stromateis (Koberce) patří k jeho největším, obsahuje údaje důležité pro poznání řecké literatury; Diogenes Laertský (asi pol. 3. stol. n. l.), řecký autor spisu Životy, názory a výroky proslulých filosofů (Praha, NČSAV 1964).
- 7 John Roger Searle (1932), americký filosof zabývající se filosofií jazyka. Foucault má na mysli jeho známé dílo Speech Acts z roku 1969.
- 8 Nicolas Bourbaki, smyšlené jméno, které od 40. let skrývalo anonymní skupinu francouzských matematiků.
- 9 Søren Abbaye Kierkegaard (1813-1855), známý dánský filosof, předchůdce existencialismu.
- 10 Sigmund Freud, Die Traumdeutung, 1900. Česky: Výklad snů. Julius Albert, Praha 1937.
- 11 Sigmund Freud, Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten, 1905.
- 12 Anne Radcliffová (1764-1823), anglická spisovatelka gotických románů, např. velmi úspěšného románu Záhady Udolpha (The Mysteries of Udolpho), 1794.

- 13 *Karl Abraham* (1877-1925), německý psychoanalytik, blízký spolupracovník S. Freuda, věnoval se studiu role dětské sexuality ve vývoji charakteru a duševních chorob; *Melanie Kleinová*, roz. Reizes (1882-1960), významná psychoanalytička rakouského původu, rozvinula psychoanalytickou terapii malých dětí.
- 14 *Galileo Galilei* (1564-1642), italský fyzik, astronom, spoluzakladatel novodobé mechaniky.
- 15 *Georges Cuvier* (1769-1832), francouzský zoolog a paleontolog.
- 16 *Ferdinand de Saussure* (1857-1913), švýcarský lingvista, zakladatel strukturální lingvistiky, autor známého díla *Cours de linguistique générale*, 1915. Česky: *Kurs obecné lingvistiky*, Praha, Odeon 1989.
- 17 *Noam Chomsky* (1928), americký lingvista, čelný stoupenec tzv. transformativní generativní gramatiky. Foucault se odvolává na jeho dílo *Syntactic Structures* (1957), jehož francouzský překlad vyšel roku 1969.
- 18 *Gérard de Cordemoy* (1624-1684), francouzský učenec, stoupenec karteziánské filosofie, autor řady děl. Foucault má na mysli jeho studii o jazyce z r. 1668. *Wilhelm von Humboldt* (1767-1835), známý německý filolog, autor vlivné vývojové teorie jazyka.
- 19 *Michel Serres* (1930), vlivný současný francouzský filosof, historik filosofie a vědy, stoupenec pluralistické epistemologie a nového „nového vědeckého ducha“ (podle G. Bachelarda), vydavatel reedice klasických děl francouzské filosofie.
- 20 *Georg Cantor* (1845-1918), významný německý matematik, zakladatel teorie množin.
- 21 Foucault má na mysli Freudův *Abriss der Psychoanalyse*, in: *Über Psychoanalyse*, 1910.
- 22 *Jean d'Ormesson*, významný současný francouzský spisovatel a publicista, člen Francouzské akademie.
- 23 Narážka na tvrzení M. Foucaulta o tzv. konci člověka v jeho knize *Slova a věci z roku 1966*.
- 24 *Lucien Goldmann* (1913-1970), francouzský filosof a sociolog původem z Bukurešti, zakladatel Střediska sociologie literatury na Svobodné univerzitě v Bruselu (1961), jehož ředitelem se stal v roce 1964. Proslul zejména svými studii o Pascalovi, Racinovi a jansenistech, především knihou *Skrytý bůh (Le dieu caché)*, 1959.
- 25 Dnes je sporné, zda toto vymezení zůstává platné. *Claude Lévi-Strauss* (1908), významný francouzský strukturalistický antropolog, profesor na Collège de France, z jeho obsáhlého díla vyšly česky *Smutné tropy*, Praha, Odeon 1969, a *Myšlení přírodních národů*, Praha, Čs. spisovatel 1971; *Roland Barthes* (1915-1980), francouzský literární vědec a kritik, sémiotik, profesor na Collège de France, z jeho díla vyšla česky kniha *Nulový stupeň rukopisu*, Praha, Čs. spisovatel 1967; *Louis Althusser* (1918-1990), francouzský marxistický strukturalistický filosof, v době Foucaultovy přednášky znám hlavně knihami *Pour Marx a Lire le Capital* (spolu s J. Rancière, P. Macherayem, E. Balibarem a R. Establetem), 1965; *Jacques Derrida* (1930), dnes jeden z nejznámějších francouzských filosofů, v době Foucaultovy přednášky znám svými knihami *L'origine de la géométrie*, 1962, *L'écrit-*

ture et la différence, 1967, *La voix et le phénomène*, 1967, a *De la grammatologie*, 1967.

- 26 Úřednická šlechta - *la noblesse de robe* - šlechta zastávající vysoké dvorní (státní) úřady, nezřídka od panovníka kupovaná či pronajímaná.
- 27 *Antoine Arnauld* (1612-1694) zvaný Velký Arnauld, protivník kasuistů a jezuitů, významný teolog, spolu s P. Nicolem spoluautor *Logiky z Port-Royalu* (1659), spoluautor (s Claudem Lancelotem) neméně významné *Gramatiky* (1655) a autor řady dalších děl. Na obrau Arnaulda v jeho sporu s teologickou fakultou Sorbonny píše B. Pascal své první *Listy venkovanovi Pierre Nicole* (1625-1695), patřil k okruhu Port-Royalu, celoživotní přítel a spolupracovník A. Arnaulda a B. Pascala, jehož *Listy venkovanovi* a *Listy proti jezuitům* přeložil do latiny a vydal (1657, 1659).
- 28 Míněno je jedno z hesel studentské revolty v květnu 1968 v Paříži.
- 29 *Maurice de Gandillac* (1906), historik filosofie, působil jako profesor na Sorbonně (1946-1977), zabýval se především novoplatoniky, renesanční a středověkou filosofii, známé jsou jeho překlady Novalise, Brentana, Nietzscheho a dalších do francouzštiny.
- 30 Míněno je lord *John Maynard Keynes* (1883-1946), autor světoznámého díla *Obecná teorie zaměstnání, úroku a měny* z roku 1936.
- 31 Míněna je známá revue *Critique*, dodnes jedna z nejautoritativnějších francouzských revui pro filosofii, společenské vědy a literaturu.
- 32 *Jacques Lacan* (1901-1981), významný francouzský psychoanalytik, vedoucí osobnost proslulého psychoanalytického semináře, autor díla *Écrits I*, 1966, a *Écrits II*, 1969.
- 33 Narážka na „návrat k“ (*le retour à*), protože „doma“ se francouzsky vyjádří pomocí stejné vazby (*à la maison*).